פלפלת בחכמה

חידושים ופלפולים על התורה

לעילוי נשמת הרב דוד בן חמו זצ"ל

שנה א | עלון מס' 4

שבת פרשת וירא תשפ"ז

פרשת וירא

בגדר הקרבן דעקידת יצחק

במדרש (ב"ר פרשה נה סי' ח) איתא: 'ויבקע עצי עולה' רבי חייא בר יוסי בשם רבי מיאשא ותני לה בשם רבי בניה: בשכר שתי בקיעות שבקע אברהם אבינו עצי עולה, זכה להבקע הים לפני בני ישראל, שנאמר 'ויבקע עצי עולה' ונאמר להלן 'ויבקעו המים'. וצ"ב מה הקשר. ונראה לבאר בשנקדים תחילה גדר הקרבן דעקידת יצחק.

א.איתא בפרקי דרבי אליעזר (פרק לא): 'ושלח את ידו ולקח את המאכלת, וככהן גדול הגיש את מנחתו ונסכו'. וצ"ב מה שהוצרך להיות ככהן גדול.

ובפי' הרד"ל שם פירש ע"פ מש"כ הריקאנטי שהעקידה היתה ביוה"כ, והרי כל עבודות יוה"כ אינן כשרות אלא בכהן גדול, ולכן היה אברהם צריך להיות אז כהן גדול כדי לעשות את העבודה.

ובמשך חכמה (בראשית כא יז) כתב לבאר הא דכתיב 'ויקרא אליו מלאך ה' מן השמים', ולמה הוצרך לקרוא לו מן השמים ולא ירד לדבר עמו, אלא לפי שהיתה אז התגלות אלוקית כמו שהיה לכה"ג ביוה"כ לפני ולפנים, שעל זה נאמר (ויקרא טז יז): 'וכל אדם לא יהיה באהל מועד, ופירשו בירושלמי (יומא פ"א ה"ה) שאפילו המלאכים שכתוב בהם 'ופניהם פני אדם' גם כן אסורים להיות באותה שעה באהל מועד, ולכן לא היה יכול המלאך להיות באותה שעה על ההר, ורק קרא לו מן השמים.

ב. עוד הביא הרד"ל שם לפרש מהזית רענן לבעל המג"א (על הילקוט פרשת וירא אות שצה) מה דהוצרך אז אברהם להיות ככהן גדול, שהרי הדין הוא דכהן אונן אסור בעבודה, וכיון שהיה אברהם שוחט את יצחק בנו, מיד היה נעשה אונן ואסור בעבודה ולא יוכל לגמור את ההקרבה, ולכן עשאו כהן גדול שקיי"ל (הוריות יב:) שכה"ג מקריב אונן.

ובמקור ברוך (סי' ה ד"ה וראיתי בילקוט) הקשה על זה, דאיתא ביומא י(ג: וברש"י) לגבי כהן הדיוט, היה עומד ומקריב על גבי המזבח ושמע שמת לו מת, מניח עבודתו ויוצא דברי ר' יהודה, ר' יוסי אומר יגמור. והשתא לר' יוסי כיון שכבר התחיל בעבודה לפני שנהיה אונן היה יכול להמשיך, ולא היה צריך להיות כהן גדול עבור זה.

ובצפנת פענח (כאן) כתב דהואיל ושחיטה לאו עבודה היא, הרי כששוחט קרבן ואח"כ נעשה אונן, אינו יכול להמשיך לעבוד ולגמור העבודה בהיותו אונן, דהשחיטה כיון שאינה עבודה אינה יכולה להחשב כתחילת עבודה לפני שנעשה אונן, ולפי"ז ניחא מה דהוצרך אברהם להיות ככהן גדול על ההקרבה ולא סגי במה שהתחיל בשחיטה. [וע"ש בצפנת פענח שכתב לפרש באופן אחר].

אמנם בספר בן מלך (כאן) כתב דשאני עקידת יצחק דאכן שחיטה עבודה היא, דהנה באמת בכל הקרבנות השחיטה אינה על המזבח אלא על ירך המזבח, ורק הזריקה והקטרת האימורים הם על המזבח, אבל ביצחק חשב אברהם לשחטו על המזבח, כמו שמפורש בפסוק שהעלה אותו על המזבח, ומבואר שאם היה דין קרבן באדם היה צריך לשחטו על המזבח ולא על ירך המזבח. וביאר שבהקרבת בהמה עיקר העבודה הוא בעבודת הדם שבזה יש ביטוי וסמל לנתינת הנפש, ולכן רק עבודת הדם היא על המזבח, אבל באדם הרי עצם הפסקת החיים ונתינת הנשמה הוא ההתמסרות הנשגבה ביותר לגבוה, ולכן עיקר העבודה באדם היא השחיטה, ולכן היה הדין דגם השחיטה צריכה להיות על המזבח, ולפי"ז בהקרבת יצחק עיקר העבודה היא בשחיטה ואין לומר דשחיטה לאו עבודה היא.

ובמשנת חיים (בראשית סי' עג) כתב ליישב, שכיון שהוצרך אח"כ להקריב את המנחה והנסכים כדין כל עולה, הרי לא יוכל להקיב את אלו אחר שיעשה אונן, שהרי בהן לא התחיל לעבוד לפני שנעשה אונן, ולכן הוצרך להיות כהן גדול כדי שיוכל להקריב גם את המנחה והנסכים בו ביום באנינות. וכתב דמדוייק הוא בדברי הפרקי דר"א שכתב: 'וככהן גדול הגיש את מנחתו ונסכו', דדוקא לגבי המנחה והנסכים שהם עבודה חדשה הוצרך לדין כהן גדול, אבל לעצם ההקרבה של יצחק כיון שהתחיל בהיתר יכול לגמור אף באנינות.

ג. אכן על עיקר פירוש המג"א, הקשה הרד"ל (שם) שהרי הדין הוא שאין אונן בבמה (עי' זבחים טז.), והרי כל אלו המזבחות דין במה היה להם, וכיון שכן תו אין צריך להיות כהן גדול שהרי אף אונן יכול להקריב בבמה.

אכן כבר כתבו האחרונים לחדש, ומטו כן בשם הגרי"ז סולובייצ'יק זצ"ל דהקרבנות שהיו קרבים במקום המקדש דין מקדש היה להם ולא דין במה, וכתבו לדייק כן ממה שכתב הרמב"ם (בית הבחירה פ"ב ה"א וה"ב): 'המזבח מקומו מכוון ביותר ואין משנין אותו ממקומו לעולם שנא' זה מזבח לעולה לישראל, ובמקדש נעקד יצחק אבינו וכו'. ומסורת ביד הכל שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח בגורן ארונה הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק, והוא המקום שבנה בו נח כשיצא מן התיבה, והוא המזבח שהקריב עליו קין והבל, ובו הקריב אדם הראשון קרבן כשנברא ומשם נברא, אמרו חכמים אדם ממקום כפרתו נברא'. וממה שהדגיש הרמב"ם 'ובמקדש נעקד יצחק אבינו', שאין הכוונה רק שאירע כן באותו מקום, אלא שהיו להקרבה זו כל דיני הקרבת מקדש. וכבר כתב כן זקינו בהעמק דבר (בראשית כב ט) ע"ש.

וכן כתב כיסוד הזה במשך חכמה (בראשית ח כ) על הכתוב בקרבן של נח 'וירח ה' את ריח הניחוח', וקשה דאיתא בזבחים (קיג.) דאין ריח ניחוח בבמה, אלא דאיתא במדרש (ב"ר לד ח) שנח הקריב במזבח הגדול שבירושלים, וכמבואר ברמב"ם הנ"ל, ולכן היה לו קדושת בית המקדש והיה ריח ניחוח.

וכן כתב הגר"מ זעמבא זצ"ל (ספר הזכרון אבן ציון עמ' תסז) ללמוד כן מלשון הרמב"ם, שהיה נוהג שם כל דיני מזבח שבמקדש, ועל פי זה כתב ליישב דברי המג"א, דלכן היה אברהם צריך להיות כהן גדול בשעת העקידה דכה"ג מקריב אונן, ואע"ג דאין אונן בבמה, מ"מ כיון שהעקידה היתה בירושלים במקום המקדש דין מזבח שבמקדש היה לו ואונן פסול בה, והוכרח להיות כהן גדול.

ד. והנה הבית יוסף (או"ח סי' רצב) הביא מהשבלי הלקט בביאור מה שמזכירים במנחה בשבת: 'אברהם יגל יצחק ירנן יעקב ובניו ינוחו בו', גילה באברהם בשעה שנתבשר 'לא יירשך זה' וכו', יצחק ירנן – כשאמר אברהם 'השה לעולה בני' מיד רינן יצחק ואמר שירה, ומה שירה אמר שיר של קרבן, יעקב ובניו ינוחו בו – דכתיב ביה 'ויחן את פני העיר' שקבע תחומין מבעוד יום הדא אמרה ששימר יעקב שבת. ע"ש.

וכתב במשנת חיים (בראשית סי' סח) שהנה אמירת שיר על הקרבן היא רק בקרבן ציבור, ולא בקרבן יחיד, כמבואר ברמב"ם (תמידין ומוספין פ"ו ה"ח). ומבואר דעקידת יצחק היה גדר קרבן ציבור. ובהעמק דבר (בראשית כב ט) כתב דעקידת יצחק היה בו גדר דהקרבת קרבן תמיד ולכן היה שם עריכת עצים דהוא דין בתמיד. ויש לומר דחשיב קרבן ציבור כיון שהיה לטובת כל כלל ישראל בכל הדורות, כמבואר במדרש (ב"ר נו ג, והובא ברש"י עה"פ): 'למה נקראת סכין מאכלת, רבנן אמרי כל אכילות שישראל אוכלים בעולם הזה אינם אוכלים אלא

המשך בעמוד הבא

בגדר הקרבן דעקידת יצחק — המשך

בזכות אותה המאכלת'.

וכ"כ במשך חכמה בביאור הפסוק (כב ז) 'הנה האש והעצים ואיה השה לעולה', דהנה הדין הוא דבבמה אין צריך אש קודש, וכן אין דין של שני גזירי עצים שהוא דין רק בקרבן תמיד, וכן אין צריך ביקור בקרבן, שהוא מדין קרבן תמיד דבעינן לבקר את התמיד ד' ימים קודם שחיטתו, וזהו ששאל יצחק את אביו, דממה שהביא אש ועצים, הרי שנוקט שיש לו דין של קרבן תמיד, וא"כ איה השה לעולה שצריך ביקור ממום ד' ימים קודם, והשיב לו אברהם 'אלקים יראה לו השה' שהוא כבר מבוקר ע"ש.

והנה לעיל בפסוק (כב ג) 'ויבקע עצי עולה', העיר במשך חכמה דהו"ל למיכתב 'ויבקע עצים לעולה'. ובמשנת חיים (בראשית סי' סח) כתב לבאר עפ"י מש"נ, דהואיל ואיירי בב' גזירי עצים שהם מדיני התמיד וכחלק ממנו, הרי י"ל דהעצים עצמם נקראים עולה ולא רק דהם לצורך העולה, ומשו"ה כתיב 'עצי עולה'. ובזה פירש לשון המדרש שפתחנו בו 'ויבקע עצי עולה – בשכר שני בקעיות' וכו', ומנלן שהיו שתי בקעיות דהא נאמר עצים סתם, ובפשוטו הוא משום דסתם עצים הם שנים, אמנם בספר שי תורה (ח"א עמ' נד) הביא בשם הגרמ"ד סולובייצ'יק זצ"ל, עפ"י האמור שהיו שני גזירי עצים, וזהו שאמרו שני בקעיות. וע"ע במשנת חיים (שם) שהאריך הרבה ביסוד זה שהיה לעקידת יצחק גדר דקרבן תמיד.

ה. ועכשיו שזכינו לכל זה ניתנה ראש ונשובה למאמר חז"ל שפתחנו בו: 'בשכר שתי בקיעות שבקע אברהם אבינו עצי עולה, זכה להבקע הים לפני בני ישראל'. דהנה כבר נודע מה שדנו ראשונים ואחרונים בגדר קיום המצוות של האבות קודם מתן תורה אם היה דינם כישראל או כבני נח, יעוי' ברמב"ן (ויקרא כד י) שנחלק בזה עם רבותינו הצרפתים, ובפרשת דרכים לבעל המשנה למלך האריך בזה הרבה מאוד (יעו"ש בדרוש א וב).

והנה אם נאמר שהיה לעקידת יצחק דין של קרבן תמיד וקרבן ציבור, א"כ מוכרח שהיה דינם כבר כישראל, ואהני קרבנם כקרבן ציבור לכלל ישראל בכל הדורות, דאי נימא דהיה דינם כבני נח ורק שהחמירו וקיימו מצוות כישראל, א"כ אין שייכות לקרבנם עם קרבן ציבור וקרבן תמיד, וממה שהיה לעקידת יצחק גדר קרבן ציבור ודאי שהיה דינם כישראל.

והנה הפרשת דרכים (דרוש א ד"ה ומעתה אשא) הביא מדרש אבכיר וז"ל: 'והמים להם חומה, מלמד שירד ס"מ ואמר רבש"ע לא עבדו ישראל עבודה זרה במצרים ואתה עושה להם ניסים, מה הללו עובדי ע"ז אף הללו עובדי ע"ז, אמר לו הקב"ה שוטה שבעולם והלא לא עבדום אלא מתוך שעבוד ומתוך טירוף דעת ואתה דן שוגג כמזיד ואונס כרצון'. וצ"ע מה עלה על דעתו של ס"מ לקטרג וכי לא ידע שישראל היו שוגגים ופטורים מן הדין. וכתב הפרשת דרכים דהנה באמת בן נח נהרג אף על השוגג (כמבואר במכות ט. וברש"י), דאמרינן ב"נ אין צריך התראה ואזהרתו זו היא מיתתו, [וכן כתב בספר החינוך (מצוה כו וקצב) דב"נ אין צריכים התראה לפי שאין חילוק בהם בין שוגג למזיד. וע"ע ברמב"ם (מלכים פ"י ה"א) דב"נ שיודע המעשה אלא שחושב שהוא מותר חייב מיתה].

ולכן עלה על דעת ס"מ לקטרג על ישראל, דאף שעברו ע"ז בשוגג הלא בב"נ אף שוגג חייב, ולכן טען הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז מה נשתנו אלו מאלו, והקב"ה השיב לו שמא אתה דן שוגג כמזיד, שדינם כישראל ופטורים מן השוגג, ושפיר נקרע להם הים.

והשתא אתו שפיר מאוד דברי המדרש, דבשעת קריעת ים סוף היה קטרוג הס"מ דהללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז, ואף שמה שעבדו ישראל ע"ז במצרים היה בשוגג, מ"מ הלא ב"נ חייב אף על השוגג. אכן קאמר המדרש דבשכר שתי בקעיות שבקע אברהם אבינו, ושתי בקעיות היו לצורך שני גזירי עצים, והרי זהו דין רק בתמיד שהוא קרבן ציבור, וא"כ מוכרח שכבר יצאו האבות מדין ב"נ והיה דינם כדין ישראל לגמרי, וישראל פטור על השוגג, ושפיר זכו להבקע הים בפניהם בקריעת ים סוף.

ו. ודאתינן להכי יש לבאר עוד מה שהביא הב"י הנ"ל מהשבלי הלקט בביאור מה שמזכירים במנחה בשבת: 'אברהם יגל יצחק ירנן יעקב ובניו ינוחו בו', גילה באברהם בשעה שנתבשר 'לא יירשך זה' וכו', יצחק – כשאמר אברהם 'השה לעולה בני' מיד רינן יצחק ואמר שירה, ומה שירה אמר שיר של קרבן, יעקב ובניו ינוחו בו – דכתיב ביה 'ויחן את פני העיר' שקבע תחומין מבעוד יום הדא אמרה ששימר יעקב שבת. ע"ש. ועפ"י כל מה שנתבאר נוכל לפרש הסמיכות באופן נפלא.

דהנה הפרשת דרכים (דרוש ב ד"ה אך לפי) כתב לפרש הכתובים (בראשית טו ג-ה): 'ויאמר אברם הן לי לא נתת זרע והנה בן ביתי יורש אותי, והנה דבר ה' אליו לאמר לא יירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך הוא יירשך, ויוצא אותו החוצה ויאמר הבט נא השמימה וספור הכוכבים אם תוכל לספור אותם, ויאמר לו כה יהיה זרעך'. ופרש"י אמר לו צא מאצטגנינות שלך שראית במזלות שאינך עתיד להעמיד בן.

ופירש הפרשת דרכים , דהנה אחז"ל (שבת קנו.) דאין מזל לישראל, הרי דיש חילוק בין ישראל לעו"כ, דישראל אינם תחת המזל אבל העו"כ הם תחת המזל, ואברהם היה סבור שלא יצא מכלל ב"נ ולפיכך נתיירא לפי שראה במזלו שלא היה לו בן, והשיב לו הקב"ה צא מאצטגנינות שלך לפי שאתה יצאת מכלל בני נח ויש לך דין ישראל ואין מזל לישראל.

עוד כתב בפרשת דרכים (דרוש א ד"ה ויש סעד) להוכיח מהא דאיתא במדרש (ב"ר עט ו) 'ויחן את פני העיר, נכנס בערב שבת עם דמדומי חמה מבעוד יום וקבע תחומין מבעוד יום, הדא אמרה ששמר יעקב השבת קודם שניתן', וקשה הא קיי"ל (סנהדרין נח:) דבן נח ששבת חייב מיתה, וא"כ איך שמרו יעקב ובניו את השבת, אלא ודאי דיצאו מכלל בני אפילו להקל, והיה דינם כישראל לגמרי.

והשתא אתי שפיר הכל, דתחילה אמר 'אברהם יגל' בשעה שנתבשר לא יירשך זה, שאמר לו הקב"ה צא מאצטגנינות שלך, שדינו כישראל לגמרי ואין מזל לישראל, וממילא שפיר נוכל לומר לפי"ז דבשעת עקידת יצחק היה דינו כדין קרבן ציבור של כל ישראל, ולכן 'יצחק ירנן' שאמר שיר על הקרבן, שהרי אין שירה על הקרבן אלא בקרבן ציבור, וכיון שנתבאר שהיה דינם כישראל לגמרי, א"כ ממילא 'יעקב ובניו ינוחו בו' ששמרו את השבת ואינם בכלל ב"נ ששבת.

רמב"ם על התורה

השל"ה (פרשת וירא תורה אור אות יח) כתב שהמזבח שבנה אברהם אבינו בהר המוריה היה במקום מזבח הפנימי שמקטירים בו את הקטורת, כי הקטורת חביב מכל הקרבנות שבעולם, ולא היה קרבן חביב בעולם כיצחק עולה תמימה. וכ"כ בפנים יפות (בראשית כב ז) שמקום ההקרבה היה במקום מזבח הפנימי, והביא כן מהמדרש (ב"ר נה ז) שפירשו 'לך לך אל ארץ המוריה', רבנן אמרי למקום שהקטורת קריבה ע"ש. וע"ש בפנים יפות מה שביאר עפי"ז. ובפרקי דרבי אליעזר (פרק לא) איתא: 'רבי חנינא בן דוסא אומר אותו האיל לא יצא ממנו דבר לבטלה, אפרו של איל הוא יסוד שעל גבי מזבח הפנימי'.

אמנם ברמב"ם מפורש שהיה זה במקום מזבח החיצון, שכתב לענין מזבח החיצון (בית הבחירה פ"ב ה"א וה"ב): 'המזבח מקומו מכוון ביותר ואין משנין אותו ממקומו לעולם וכו', ומסורת ביד הכל שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח בגורן ארונה הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק' וכו'. [ועי' בפי' הרד"ל בפרקי דר"א (שם אות עא) שהוא מחלוקת המדרש והש"ס].

נתרם לזכות וזיווג הגון בקרוב שרה בת לינדה